

اثر ارتباطات سیاسی بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری: نقش فشار ذی نفعان و سازوکارهای حاکمیت شرکتی

رمضان قنبری^۱، دکتر علی خوزین^{۲*}، دکتر آرشد نادریان^۲، دکتر مریم بخارائیان^۲
۱. دانشجوی دکتری حسابداری، واحد علی آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی آباد، ایران
۲. گروه حسابداری، واحد علی آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی آباد، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۱۹)

چکیده

زمینه: گزارشگری پایداری یکی از مسائل چالش برانگیزی است که شرکت‌ها را با عنوان نهادهای چندمنظوره علاوه بر عملکرد صرفاً اقتصادی بر جنبه‌های اجتماعی و زیست‌محیطی متمرکز می‌نماید. از این‌رو هدف پژوهش، بررسی اثر ارتباطات سیاسی و نقش فشار ذی‌نفعان و سازوکارهای حاکمیت شرکتی بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری می‌باشد.

روش: پژوهش حاضر توصیفی همبستگی و در زمره پژوهش‌های کاربردی بود. جامعه پژوهش شامل شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۷ بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری غربالگری و حذف سیستماتیک ۱۱۷ شرکت به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها کارت امتیازدهی دلویتی بود. تحلیل داده‌ها با بهره‌گیری از روش معادلات ساختاری انجام شد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد ارتباطات سیاسی بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری تأثیر منفی معناداری دارد. هم‌چنین نتایج پژوهش بیانگر آن است که ارتباطات سیاسی بر فشار ذی‌نفعان و سازوکارهای حاکمیت شرکتی تأثیر مثبت معناداری دارد. از طرفی فشار ذی‌نفعان و سازوکارهای حاکمیت شرکتی نیز بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری تأثیر مثبت معناداری دارد. سازوکارهای حاکمیت شرکتی رابطه منفی بین ارتباطات سیاسی و تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری را شدت می‌بخشد.

نتیجه‌گیری: نتایج بیانگر آن است که وجود ارتباطات سیاسی در شرکت‌ها تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری را کاهش می‌دهد، ولی فشار ذی‌نفعان و سازوکارهای حاکمیت شرکتی باعث بهبود تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری می‌شود.

کلید واژگان: تعهد اخلاقی، گزارشگری پایداری، حاکمیت شرکتی، فشار ذی‌نفعان، ارتباطات سیاسی

سر آغاز

در همین راستا امروزه دستورالعمل‌های گزارشگری جهانی به عنوان ابزاری مهم که توسط شرکت‌ها برای ساختار محتوای گزارشگری پایداری^۱ استفاده می‌شود، تدوین شده است (۴). گزارشگری پایداری می‌تواند به عنوان یک ابزار استراتژیک برای تعامل بین شرکت و ذی‌نفعان باشد (۵).

مفهوم گزارشگری پایداری برای شرکت‌ها یک نوع تعهد اخلاقی^۲ را تعریف می‌کند. تعهد اخلاقی عاملی است که می‌تواند قصد و رفتار مدیران را در گزارشگری پایداری تحت تأثیر قرار دهد. تعهد اخلاقی یک هنجار ذاتی در یک فرد است و بیان‌کننده تمایل افراد و گروه‌ها یا شرکت‌ها به انجام یک رفتار بر اساس مسئولیت است.

در دهه‌های اخیر، پایداری باعث توجه شرکت‌ها به برآوردن انتظارات ذی‌نفعان و بهینه‌کردن اهداف زیست‌محیطی، اجتماعی، اخلاقی، فرهنگی و اقتصادی شرکت‌ها شده است (۱). بر اساس گزارش براتلند و کمیته جهانی محیط‌زیست^۱ و توسعه، توسعه پایدار^۲ به عنوان تأمین نیازهای نسل امروزی بدون آن که حیات نسل‌های آتی به خطر بیفتد، تعریف شده است (۲). از آنجایی که اثرات ناشی از فعالیت شرکت‌ها باعث ظهور مسائل زیست‌محیطی^۳، اخلاقی^۴، اجتماعی^۵ و اقتصادی می‌گردد، از شرکت‌ها انتظار می‌رود که آثار مختلف فعالیت‌های خود را در زمینه اخلاق زیست‌محیطی^۶، رفاه اجتماعی^۷، تعالی فرهنگی و مسائل اقتصادی افشاء کنند (۳).

نویسنده مسئول: نشانی الکترونیکی: khozain@yahoo.com

استفاده می‌کنند. از این رو نفوذ بیشتر مدیران سیاسی سطح افشای شرکت را تحت تاثیر قرار می‌دهد (۱۴).

باتوجه به اینکه پژوهش‌های متعددی در رابطه با تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری، ابعاد زیست‌محیطی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی^{۱۲} و افشای اختیاری یا داوطلبانه در خارج و داخل کشور انجام شده است، بر اساس بررسی‌های محققان این مقاله تاکنون پژوهشی به بررسی اثر ارتباطات سیاسی بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری صورت نگرفته است. لذا این موضوع باعث انگیزه‌ای برای انجام پژوهش حاضر گردید. از این رو هدف پژوهش حاضر بررسی اثر ارتباطات سیاسی و نقش فشار ذی نفعان و سازوکارهای حاکمیت شرکتی بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری است.

با توجه به مبانی نظری و پیشینه تجربی، فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر تدوین گردید:

فرضیه اول: ارتباطات سیاسی با تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری رابطه دارد.

فرضیه دوم: ارتباطات سیاسی با فشار ذی نفعان رابطه دارد.

فرضیه سوم: ارتباطات سیاسی با سازوکارهای حاکمیت شرکتی رابطه دارد.

فرضیه چهارم: فشار ذی نفعان با تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری رابطه دارد.

فرضیه پنجم: سازوکارهای حاکمیت شرکتی با تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری رابطه دارد.

فرضیه ششم: سازوکارهای حاکمیت شرکتی رابطه بین ارتباطات سیاسی با تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری را تعدیل می‌کند.

روش

این پژوهش از نوع پژوهش‌های کمی و از دسته علی یا پس رویدادی، از لحاظ روش اجرا در زمره پژوهش‌های توصیفی-همبستگی و بر اساس هدف از نوع کاربردی می‌باشد. جامعه آماری شرکت‌های نمونه پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۷ بود. در این پژوهش برای نمونه‌گیری از روش غربالگری یا حذف سیستماتیک استفاده گردید به این صورت که (۱) تاریخ پذیرش شرکت‌ها در بورس قبل از سال ۱۳۸۸ بوده و تا پایان سال ۱۳۹۷ نیز در فهرست شرکت‌های بورسی باشند. (۲) سال مالی آنها منتهی به پایان اسفند ماه باشد. (۳) طی سال‌های مذکور تغییر فعالیت یا تغییر سال مالی نداشته باشند. (۴) جزء شرکت‌های سرمایه‌گذاری و واسطه‌گری مالی نباشند. (۵) گزارشات هیئت‌مدیره و سایر اطلاعات لازم در دسترس باشد. پس از اعمال محدودیت‌های فوق تعداد ۱۱۷ شرکت به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند.

با توجه به پژوهش‌های صورت گرفته پیشین در ارتباط با موضوع پژوهش، نحوه سنجش متغیرهای آشکار برای آزمون فرضیه‌های پژوهش عبارتند از:

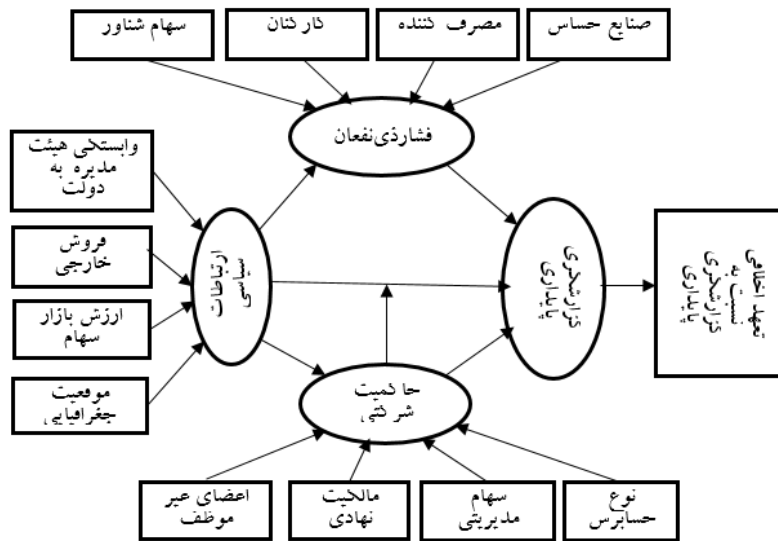
لذا تعهد اخلاقی یک فاکتور مهم در تعهد مدیریت شرکت‌ها نسبت به اجتماع و محیط زیست است (۶).

با توجه به پیچیده شدن ارتباط شرکت‌ها در جامعه، شرایط به گونه‌ای است که شرکت‌ها باید نه تنها به ذی‌نفعان بلکه به آحاد جامعه پاسخگو باشند (۷). چنانچه ناسازگاری بین فعالیت شرکت‌ها با انتظارات جامعه بیشتر شود، تلاش بیشتری برای تاثیر گذاشتن بر فرایندها از طریق افشای اطلاعات غیرمالی شرکت نیاز است (۸). در ارتباط با گزارش پایداری، ذی‌نفعان (از خارج) و حاکمیت شرکتی (از داخل) شرکت را تحت فشار قرار می‌دهند تا یک گزارش پایداری با کیفیت ارائه کند (۹ و ۱۰). چنانچه ارائه اطلاعات در اجتماع بیشتر و بهتر صورت پذیرد، امکان اتخاذ تصمیم‌های آگاهانه و ایفای مسئولیت پاسخگویی^{۱۳} در مورد چگونگی تحصیل و مصرف منابع، بیشتر می‌شود (۱۱-۱۳). بنابراین یکی از الزامات رشد و توسعه اقتصادی، دسترسی همه ذی‌نفعان به اطلاعات شفاف است (۱۴). از این رو شرکت با افشای اطلاعات مربوط به گزارش پایداری به ذی‌نفعان خارجی، علامت مثبت داده و باعث کاهش عدم تقارون اطلاعاتی می‌شود و در نهایت موجب ایجاد ارتباط متنوع با ذی‌نفعان می‌گردد (۴).

شرکت‌های آمریکایی جهت ایجاد تمایز بین خود و رقبای تجاری، اطلاعات غیرمالی را افشاء می‌کنند که مورد توجه ذی‌نفعان قرار می‌گیرد. از طرفی حاکمیت شرکتی در تصمیمات مربوط به افشای گزارشگری پایداری شرکت‌ها نقش بسزایی دارد که می‌تواند با ارائه اطلاعات غیرمالی، زمینه شفافیت و پاسخگویی بیشتر را برای واحد تجاری فراهم کند (۱۵). همچنین افشای مسئولیت اجتماعی به عنوان ابزار مشروعیت است و شرکت‌ها برای کسب مشروعیت از سوی ذی‌نفعان شرکت، انگیزه کافی برای افشای مسئولیت‌های زیست‌محیطی و اجتماعی دارند (۱۶).

گزارشگری پایداری از دو منظر قابل بررسی است؛ از یک طرف تقاضا که اطلاعاتی را در اختیار ذی‌نفعان قرار می‌دهد تا بتوانند تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی فعالیت‌های شرکت را ارزیابی کنند و از طرف دیگر عرضه، که محرکی برای ایجاد اعتماد، بهبود فرایندها و سیستم‌ها برای پیشرفت در چشم انداز و استراتژی شرکت‌ها است که منجر به کاهش هزینه‌های انطباق و ایجاد مزیت‌های رقابتی برای بنگاه‌های اقتصادی می‌شود (۱۷).

در نظام‌های اقتصادی^{۱۱} مبتنی بر روابط، ارتباطات سیاسی یک منبع مهم ارزش برای شرکت‌های دارای این‌گونه روابط محسوب می‌شود (۱۸). ارتباطات و نفوذ سیاسی علاوه بر تاثیرگذاری بر وضعیت مالی شرکت‌ها، رفتار مدیران این شرکت‌ها را نیز تحت تاثیر قرار داده و در نهایت باعث ایجاد تفاوت چشمگیر در کیفیت گزارشگری مالی این گونه شرکت‌ها می‌شود (۱۹). بنابراین با وجود ارتباطات سیاسی در شرکت‌ها، انحصار دسترسی به اطلاعات مهم بیشتر می‌شود و عدم تقارون اطلاعاتی بین مدیران و سهام‌داران افزایش می‌یابد. با افزایش تضاد اطلاعاتی، مدیران سیاسی از این مزیت برای کسب منافع شخصی

نگاره ۱: مدل مفهومی پژوهش

۹. اعضای غیرموظف هیئت مدیره: از نسبت تعدادی اعضای غیرموظف به کل اعضای هیئت مدیره محاسبه گردید (۲۳).
 ۱۰. سهام نهادی: این متغیر از درصد سهام نگهداری شده توسط نهادها به کل سهام منتشره محاسبه شده است (۲۳).
 ۱۱. سهام مدیریتی: درصد سهام نگهداری شده توسط اعضای هیئت مدیره می باشد (۲۴).
 ۱۲. نوع حسابرس: این متغیر براساس رتبه بندی موسسات حسابرسی محاسبه شده است بدین صورت که موسسات با رتبه الف نمره ۴، رتبه ب نمره ۳، رتبه ج نمره ۲ و رتبه د نمره ۱ را دریافت نموده اند. برای اندازه گیری تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری از روش کارت امتیازدهی دلویتی (شامل ۶ منظر و ۳۰ شاخص) به شرح جدول شماره ۱ استفاده شده است. صفر برای « بدون افشا یا افشا کاملاً ناکافی » ۱ برای « تا حدودی افشا یا افشا جزئی » ۲ برای افشا بسیار مهم یا متوسط » ۳ برای « موارد بیشتر از متوسط » و ۴ برای « افشا کاملاً کافی و یا بهترین افشا » داده می شود (۲۲).
 تحلیل داده ها با بهره گیری از روش معادلات ساختاری انجام شد. در تحلیل جهت سنجش متغیرها از نرم افزار Excel و برای آزمون فرضیه ها و همچنین تجزیه و تحلیل نهایی داده ها از نرم افزار Smart PLS استفاده شد.

یافته ها

جدول ۲ آمار توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش حاضر را که مربوط به ۱۱۷ شرکت نمونه طی دوره زمانی ۱۰ ساله (۱۳۸۸ تا ۱۳۹۷) است را نشان می دهد. از ۱۱۷ شرکت حاضر در پژوهش نشان می دهد که کمترین نمره گزارشگری پایداری ۶ و بیشترین نمره ۸۸ می باشد که

۱. صنایع حساس به محیط زیست: صنایع ای از قبیل فرآورده های نفتی، کک و سوخت هسته ای، استخراج ذغال سنگ، کانه های فلزی و غیر فلزی، فلزات اساسی، ساخت محصولات فلزی، ماشین آلات و تجهیزات، خودرو و ساخت قطعات، صنایع شیمیایی، سیمان، آهک و گچ، مواد و محصولات دارویی، محصولات کاغذی و چوبی، لاستیک و پلاستیک، کاشی و سرامیک، حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات، غذایی بجز قند و شکر و قند و شکر از ۰ تا ۱۰۰ با توجه به حساسیت به محیط زیست رتبه بندی شدند (۲۰).
 ۲. مصرف کننده: برای سنجش این متغیر صنایع مربوط به انتشارات، چاپ و تکثیر، هتل و رستوران ها، انبوه سازی و مستغلات، خدمات فنی و مهندسی، رایانه، اطلاعات و ارتباطات عدد یک در غیر این صورت صفر در نظر گرفته شد (۲۰).
 ۳. کارکنان: برای اندازه گیری این متغیر از لگاریتم طبیعی تعداد کارکنان بهره گرفته شد (۱۰).
 ۴. سهام داران شناور: درصد سهام شناور آزاد در پایان سال که توسط بورس اوراق بهادار تهران محاسبه و اطلاع رسانی می گردد (۲۱).
 ۵. وابستگی هیئت مدیره به دولت: از نسبت اعضای هیئت مدیره وابسته به دولت به کل اعضای هیئت مدیره استفاده شده است.
 ۶. ارزش بازار سهام برای سنجش این متغیر نیز ارزش بازار سهام در پایان هر سال استفاده گردید (۲۲).
 ۷. فروش خارجی: از جمع فروش خارجی در پایان هر سال بدست می آید.
 ۸. موقعیت جغرافیایی: این متغیر از فاصله شرکت تا پایتخت (تهران) محاسبه گردید.

سهامداران نهادی و مدیریتی نیز به طور متوسط به ترتیب ۴۱/۵۶ و ۶۵/۰۱ سهامداران شرکت را شامل شده‌اند. از طرفی بطور میانگین ۱۷٪ هیئت مدیره شرکت‌های نمونه وابسته به دولت بودند. سایر اطلاعات در جدول ۱ ارائه شده است.

بطور میانگین نمره گزارشگری پایداری ۴۹/۲۲ می‌باشد. این معیار نشان می‌دهد که سطح تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری در شرکت‌های بورسی در سطح پایینی بوده است. همچنین بطور میانگین ۶۳٪ از اعضای هیئت مدیره شرکت‌ها، اعضای غیرموظف بوده‌اند.

جدول ۱: آمار توصیفی پژوهش

شاخص	مشاهدات	کمینه	پیشینه	میانگین	انحراف معیار
صنایع حساس	۱۱۷۰	۰	۱۰	۶/۴۰	۲/۵۱
مصرف‌کننده	۱۱۷۰	۰	۴	۰/۱۱	۰/۵۶
کارکنان	۱۱۷۰	۰/۰۸	۴۳۲۵	۲۵/۵۸	۱۲۶/۷۱
سهام‌شناور	۱۱۷۰	۱/۳۸	۴/۳۹	۲/۷۰	۰/۴۵
وابستگی هیئت‌مدیره به دولت	۱۱۷۰	۰	۰/۶۰	۰/۱۷	۰/۱۸
فروش خارجی	۱۱۷۰	۰	۴۸۹۴۶۹۵۱	۳۹۰۴۸۴/۵۸	۳۳۳۹۳۱۱/۱۰
ارزش بازار سهام	۱۱۷۰	۹/۹۴	۱۹/۹۳	۱۳/۷۹	۱/۶۹
موقعیت جغرافیایی	۱۱۷۰	۰	۱۶۵۵	۳۵۱/۶۶	۳۵۹/۱۰
نوع حسابرس	۱۱۷۰	۲	۴	۳/۸۲	۰/۴۱
سهام مدیریتی	۱۱۷۰	۰/۰۱	۹۹/۴۵	۶۵/۰۱	۶۶/۲۲
مالکیت نهادی	۱۱۷۰	۰	۹۹/۰۱	۴۱/۵۶	۳۲/۰۶
اعضای غیر موظف هیئت مدیره	۱۱۷۰	۰/۲۰	۱	۰/۶۳	۰/۱۸
کیفیت گزارشگری پایداری	۱۱۷۰	۶	۸۸	۴۹/۲۲	۱۶/۹۶

عامل براساس بارهای عاملی مربوط، از ۰/۴ بیشتر است که نشان از مناسب بودن این معیار دارد. با توجه به این که مقدار مناسب برای میانگین واریانس استخراجی، ۰/۵ است. این معیار در مورد متغیرهای مکنون مقدار مناسبی را اتخاذ نموده، در نتیجه مناسب بودن روایی همگرایی پژوهش تأیید می‌شود.

برازش مدل اندازه‌گیری جهت بررسی برازش مدل، از برازش مدل اندازه‌گیری، برازش مدل ساختاری و برازش کلی مدل استفاده شد، به منظور بررسی پایایی مدل اندازه‌گیری تحقیق، به بررسی ضرایب بارهای عاملی و پایایی ترکیبی پرداخته می‌شود. مقدار ملاک برای مناسب بودن ضرایب بارهای عاملی، ۰/۴ می‌باشد. با توجه به جدول ۲، شاخص اندازه‌گیری مربوط به هر

جدول ۲: بارهای عاملی و نتایج روایی همگرایی متغیرهای پژوهش

شاخص	میانگین واریانس استخراجی	شاخص	بار عاملی
		صنایع حساس به محیط‌زیست	۰/۹۶۴
		مصرف‌کننده	۰/۸۱۲
فشار ذی‌نفعان	۰/۷۰۹	کارمندان	۰/۶۰۳
		سهامداران شناور	۰/۹۴۰
		وابستگی هیئت‌مدیره به دولت	۰/۵۴۵
ارتباطات سیاسی	۰/۵۰۹	ارزش بازار سهام	۰/۸۵۹
		فروش خارجی	۰/۶۴۱
		موقعیت جغرافیایی	۰/۷۶۸
		اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره	۰/۸۵۹
سازوکارهای حاکمیت شرکتی	۰/۵۰۵	سهام نهادی	۰/۷۴۶
		سهام مدیریتی	۰/۶۵۵
		نوع حسابرس	۰/۵۴۵
گزارشگری پایداری	۱	تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری	۱

برازش مدل ساختاری

ملاک (تاثیر متغیر برون زا بر متغیر درون زا) برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی در نظر گرفته می‌شود. با توجه به اینکه مقدار ملاک برای فشار ذی نفعان ۰/۲۰۷، سازوکارهای حاکمیت شرکتی ۰/۱۲۱ و تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری ۰/۲۷۰ محاسبه شده است، می‌توان مناسب بودن برازش مدل ساختاری را تأیید ساخت.

در روش معادلات ساختاری تنها متغیرهای پنهان و روابط میان آنها بررسی می‌شود. برازش مدل ساختاری با استفاده از ضرایب معناداری تی به این صورت است که مقادیر بیشتر از ۱/۹۶ در سطح اطمینان ۹۵٪ معنی‌دار است. با توجه به جدول ۳، تمام مسیرهای مدل معنادار و مدل ساختاری مناسب است. سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به عنوان مقدار

جدول ۳: ضرایب مسیر و سطح معنی داری متغیرهای پژوهش

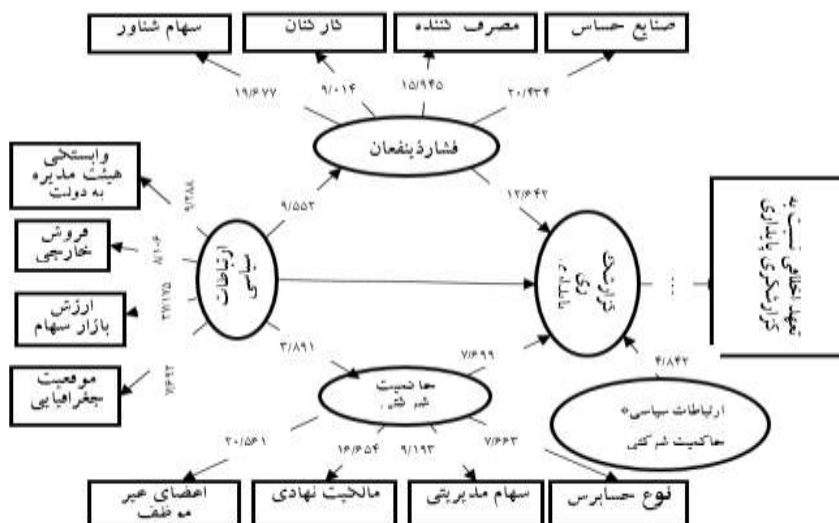
مسیر	ضریب مسیر	آماره تی	معناداری در سطح ۹۵٪
فشار ذی نفعان ← تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری	۰/۴۱۷	۱۲/۶۴۲	معنادار
حاکمیت شرکتی ← تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری	۰/۲۳۵	۷/۶۹۹	معنادار
ارتباطات سیاسی ← تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری	-۰/۱۰۸	۲/۸۶۹	معنادار
ارتباطات سیاسی ← فشار ذی نفعان	۰/۴۵۵	۹/۵۵۲	معنادار
ارتباطات سیاسی ← حاکمیت شرکتی	۰/۱۴۶	۳/۸۹۱	معنادار
حاکمیت شرکتی * ارتباطات سیاسی ← تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری	-۰/۱۷۰	۴/۸۴۲	معنادار

برازش مدل کلی

آزمون فرضیات مربوط به مدل معادلات ساختاری تحقیق باتوجه به اندازه گیری بار عاملی که در جدول ۳ آمده است، همه شاخص‌ها معیار مناسبی برای سنجش متغیر پنهان مربوطه محسوب می‌شوند. افزون بر این، ضرایب مسیر نشان می‌دهد ضرایب معناداری تمامی مسیرها، بیشتر از ۱/۹۶ است که این مطلب حکایت از معنادار بودن اثر متغیرهای فشار ذی نفعان (میانجی)، ارتباطات سیاسی (مستقل) و سازوکارهای حاکمیت شرکتی (تعدیلگر) بر متغیر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری (وابسته) دارد. شکل ۲ مدل نهایی معادلات ساختاری پژوهش را نشان می‌دهد.

مدل کلی شامل هر دو بخش مدل اندازه گیری و ساختاری می‌شود و با تأیید برازش آن، بررسی برازش در یک مدل، کامل می‌گردد. برای برازش مدل کلی، از معیار نیکویی برازش استفاده می‌شود. که سه مقدار ۰/۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای معیار نیکویی برازش معرفی شده است.

از میانگین مقادیر اشتراکی متغیرهای پنهان پژوهش به دست می‌آید. با توجه به مقدار بدست آمده برای معیار نیکویی برازش به میزان ۰/۳۶۸، برازش بسیار مناسب مدل کلی تأیید می‌شود.

نگاره ۲: مدل معادلات ساختاری نهایی پژوهش

حمایت دولت از این گونه شرکتها، هزینه افشای اطلاعات داوطلبانه^{۱۳} و عدم تقارن اطلاعاتی بین مدیران سیاسی و سهامداران موجب عدم تمایل به افشای اطلاعات شده و باعث می شود این شرکتها محیط اطلاعاتی غیر شفاف داشته باشند که در نهایت منجر به کاهش تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری می گردد. نتیجه این فرضیه با پژوهش برخی پژوهشگران (۱۴، ۱۷ و ۲۵) مشابه است.

همچنین نتایج حاصل از آزمون فرضیه دوم پژوهش نشان می دهد که ارتباطات سیاسی بر فشار ذی نفعان تاثیر مثبت معناداری دارد. شرکت هایی که از ارتباط خوبی با دولت برخوردارند، مالیات کمتری پرداخته و سهم بازار بیشتری دارند، به دلیل ارتباط با دولت به راحتی تامین مالی می شوند، دولت در عرضه عمومی سهام به آنها کمک می کند و نسبت به سایر شرکتها، آسان تر و با پرداخت هزینه کمتری از امتیازهای مهم بهره مند می شوند. از طرفی شرکتها با روابط سیاسی با تصور مصونیت از فساد، بیشتر مورد توجه ذی نفعان (جامعه) هستند. بنابراین با توجه به یافته های پژوهش و موارد فوق، تاثیر ارتباطات سیاسی بر فشار ذی نفعان تایید شد. نتایج حاصل از آزمون فرضیه سوم پژوهش نشان داد که ارتباطات سیاسی بر سازوکارهای حاکمیت شرکتی تاثیر مثبت معناداری دارد. مطابق با مبانی نظری پژوهش، نفوذ دولت در شرکتها یا از طریق روابط سیاستمداران بوده و یا از طریق مالکیت دولتی ایجاد می شود. وجود ارتباطات سیاسی باعث ایجاد مزیت هایی از قبیل دسترسی به قراردادهای سودآور، در اختیار قرار دادن ارز دولتی، تخفیف های مالیاتی، کاهش تعرفه های گمرکی، دسترسی به بازار، یارانه های دولتی، اعتبارات و غیره برای شرکتها می شود. بنابراین مدیران شرکتها از این ارتباط دوطرفه استقبال کرده، وضعیت خود را بهبود می بخشند. دولت نیز این گونه ارتباطات را به عنوان ابزاری جهت کنترل شرکتها در نظر می گیرد. نتایج مذکور با پژوهش های برخی محققان (۲۶ و ۲۷) مشابه می باشد.

نتایج حاصل از آزمون فرضیه چهارم پژوهش نشان داد که فشار ذی نفعان بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری تاثیر مثبت معناداری دارد. نتایج این فرضیه مطابق با مبانی نظری پژوهش بوده و از تئوری ذی نفعان پشتیبانی می کند. بنابراین می توان گفت که در شرکتها ذی نفعان می توانند با توجه به قدرت و مشروعیت خود، مدیران شرکتها را تحت فشار قرار دهند تا انتظارات و خواسته های آنها را مورد توجه قرار داده و متناسب با اخلاق حرفه ای و در راستای منافع آنها گام بردارند، همچنین مسائل زیست محیطی و اجتماعی ناشی از اثرات فعالیت شرکتها برای گروه های ذی نفع که آگاه و علاقمند به این موضوعات هستند، حائز اهمیت بوده و شرکت برای جلب نظر ذی نفعان، تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری را با کیفیت بالا ارائه می کند. این نتیجه مشابه با نتایج پژوهش برخی محققان (۱۰، ۲۸ و ۲۹) و مغایر با نتایج پژوهش برخی دیگر (۲۲ و ۲۳ و ۳۰) می باشد.

نتایج آزمون فرضیه پنجم پژوهش نشان می دهد که سازوکارهای حاکمیت شرکتی^{۱۴} بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری تاثیر

با توجه به اطلاعات حاصل از الگوی پژوهش (شکل ۲ و جدول (۴)، ضریب مسیر بین ارتباطات سیاسی بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری معادل ۰/۱۰۸- بدست آمده است. ضریب آماره تی بین این دو متغیر نیز ۲/۸۶۹ است که نشان می دهد معنادار است. بنابراین می توان بیان کرد که ارتباطات سیاسی بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری تاثیر معناداری دارد. لذا فرضیه اول پژوهش هم تایید می شود. همچنین ضریب مسیر بین ارتباطات سیاسی بر فشار ذی نفعان ۰/۴۵۵ می باشد. آماره تی بین این دو متغیر نیز ۹/۵۵۲ بوده که نشان می دهد معنادار است. بنابراین می توان گفت که ارتباطات سیاسی بر فشار ذی نفعان تاثیر معناداری دارد. از این رو فرضیه دوم پژوهش نیز تایید شد. از طرفی، ضریب مسیر بین ارتباطات سیاسی بر سازوکارهای حاکمیت شرکتی ۰/۱۴۶ می باشد. آماره تی بین این دو متغیر نیز ۳/۸۹۱ محاسبه شده است که نشان می دهد معنادار بوده و بیانگر آن است که ارتباطات سیاسی بر سازوکارهای حاکمیت شرکتی تاثیر مثبت معناداری دارد. لذا فرضیه سوم تایید می شود.

از طرفی ضریب مسیر بین فشار ذی نفعان بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری معادل ۰/۴۱۷ می باشد. ضریب معناداری (آماره تی) بین این دو متغیر نیز ۱۲/۶۴۲ بوده (بیشتر از قدر مطلق ۱/۹۶) که نشان می دهد معنادار است. بنابراین می توان نتیجه گرفت فشار ذی نفعان بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری تاثیر معناداری دارد. لذا فرضیه چهارم تایید شد. همچنین ضریب مسیر بین سازوکارهای حاکمیت شرکتی بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری معادل ۰/۲۳۵ محاسبه شده است. آماره تی بین این دو متغیر نیز ۷/۶۹۹ بوده که نشان می دهد معنادار است. بنابراین می توان گفت که سازوکارهای حاکمیت شرکتی بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری تاثیر معناداری دارد. لذا فرضیه پنجم نیز تایید می شود. از طرفی ضریب مسیر بین حاکمیت شرکتی ارتباطات سیاسی بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری معادل ۰/۱۷۰- می باشد. آماره تی مربوط به این متغیرها ۴/۸۴۲ بدست آمده است که به دلیل بیشتر بودن از ۱/۹۶ نشان می دهد در سطح اطمینان ۹۵٪ می توان تاثیر متغیر حاکمیت شرکتی را به عنوان یک متغیر تعدیلگر تأیید ساخت. به عبارت دیگر در سطح اطمینان ۹۵٪ می توان تأیید نمود که حاکمیت شرکتی، رابطه منفی بین ارتباطات سیاسی با تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری را شدت می بخشد. لذا فرضیه ششم این پژوهش نیز تأیید شد

بحث

نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول پژوهش نشان داد که ارتباطات سیاسی بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری تاثیر منفی معناداری دارد. با توجه به مبانی نظری پژوهش، ارتباطات سیاسی می تواند افشای اطلاعات را تحت تاثیر قرار دهد. بنابراین وجود رابطه و

دکتر علی خوزین و همکاران: اثر ارتباطات سیاسی بر تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری: نقش فشار ذی نفعان و سازوکارهای حاکمیت شرکتی

مشکل می‌سازد. در این پژوهش یکی از محدودیت‌ها عدم افشای کافی شرکت‌ها در حوزه گزارشگری پایداری آن هم به دلیل افشای اختیاری بود. محدودیت بعدی این بود که در این پژوهش با توجه به پژوهش‌های پیشین، متغیرهای موثر شناسایی و آزمون شدند، با این حال ممکن است که متغیرهای اثرگذار دیگر نیز وجود داشته باشند که در این پژوهش لحاظ نشده باشند.

نتیجه‌گیری

امروزه شرکتها مجبورند بین تمرکز بر سود از یک طرف و تمرکز بر موضوعات دیگری همچون مباحث اجتماعی، فرهنگی و اخلاق زیست محیطی یک راه را انتخاب کنند. گزارشگری پایداری، دستاوردهای محیطی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی یک شرکت می‌باشد و نشان می‌دهد که واحد تجاری با تعهد اخلاقی و حس وظیفه‌شناسی نسبت به این موضوعات، چگونه طرح‌های توسعه خود را در آینده به مرحله اجرا در می‌آورد. نتایج پژوهش حاضر بیانگر آن است که بی‌شک وجود ارتباطات سیاسی در شرکت‌ها تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری را کاهش می‌دهد، ولی فشار ذی‌نفعان و سازوکارهای حاکمیت‌شرکتی باعث بهبود تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری می‌شود.

ملاحظه‌های اخلاقی

موضوعات اخلاقی همچون؛ سرقت ادبی، رضایت آگاهانه؛ انتشار چندگانه و ... در پژوهش حاضر موردتوجه قرار گرفته‌اند.

واژه نامه

1. World Environment Committee	کمیته جهانی محیط زیست
2. Sustainable development	توسعه پایدار
3. Environmental issues	مسائل زیست محیطی
4. Ethical issues	مسائل اخلاقی
5. Social issues	مسائل اجتماعی
6. Environmental ethics	اخلاق زیست محیطی
7. Social welfare	رفاه اجتماعی
8. Sustainable reporting	گزارشگری پایدار
9. Ethical commitment	تعهد اخلاقی
10. Accountability	مسئولیت پاسخگویی
11. Economic systems	نظام‌های اقتصادی
12. Social responsibility	مسئولیت‌پذیری اجتماعی
13. Voluntary disclosure of information	افشای داوطلبانه اطلاعات
14. Corporate governance	حاکمیت شرعی
15. Political connection	ارتباطات سیاسی

مثبت معناداری دارد. نتیجه این فرضیه نیز مطابق تئوری ذی‌نفعان و تئوری مشروعیت بوده و از آن پشتیبانی می‌نماید. مطابق تئوری ذی‌نفعان شرکت برای راضی نگه داشتن ذی‌نفعان باید مطابق میل آن‌ها رفتار کند و تئوری مشروعیت شرکت را جهت پاسخ به گروه‌های مختلف ذی‌نفع، از طریق مشروعیت بخشیدن به فعالیت‌هایش وادار می‌کند. این امر می‌تواند موجب تقویت سازوکارهای حاکمیت‌شرکتی شده و مدیران شرکت‌ها را به افشای موارد بیشتری از مسئولیت خود در جامعه تشویق می‌کند. از طرفی، بهبود حاکمیت شرکتی رفتار فرصت طلبانه مدیران شرکت‌ها را محدود نموده و در راستای تامین نیازهای اطلاعاتی ذی‌نفعان به گزارشگری شفاف‌تر منجر می‌شود. نتیجه این فرضیه مشابه با نتایج پژوهش برخی محققان (۲۳ و ۳۰ و ۳۱ و ۳۲) و مغایر با نتایج پژوهش برخی محققان دیگر (۳۳ و ۳۴) می‌باشد.

نتایج حاصل از آزمون فرضیه ششم پژوهش نشان داد که سازوکارهای حاکمیت شرکتی رابطه منفی بین ارتباطات سیاسی^{۱۵} با تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری را شدت می‌بخشد. با توجه به جدول (۳)، هنگامی که سازوکارهای حاکمیت شرکتی به عنوان متغیر تعدیلی به الگو اضافه شد، قدرت مدل از ۰/۱۰۸- به ۰/۱۷۰- افزایش یافت. علت آن است که در شرکت‌های دارای روابط سیاسی تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری پایین است و زمانی که سازوکارهای حاکمیت شرکتی به عنوان متغیر تعدیلگر وارد الگو می‌شود تاثیر آن بیشتر می‌گردد به عبارتی از تعهد اخلاقی نسبت به گزارشگری پایداری بیشتر کاسته می‌شود. این امر می‌تواند به این دلیل باشد که با نفوذ سیاستمداران در ساختار هیئت‌مدیره، عدم تقارون اطلاعاتی بین مدیران سیاسی و سهامداران بیشتر می‌شود، نفوذ سیاسی مدیران و دستیابی آسان به منابع تامین اعتبار، آن‌ها را از افشای داوطلبانه اطلاعات منع می‌کند، زیرا مدیران سیاسی احتمالاً به اطلاعات محرمانه دسترسی دارند که نمی‌توانند آنها را برای سرمایه‌گذاران و سهامداران افشا کنند زیرا از این اطلاعات به نفع خود استفاده می‌نمایند به همین دلیل نفوذ سیاسی مدیران یک عامل برای جلوگیری از افشای داوطلبانه اطلاعات است. نتیجه این فرضیه نیز با پژوهش برخی پژوهشگران (۲۵، ۳۵ و ۳۶) مشابه است.

طبق نتایج حاصل از پژوهش حاضر به بورس پیشنهاد می‌شود علی‌رغم افشای اجباری، برای گزارشگری پایداری یک فرمت یکپارچه ارائه گردد که شرکت‌ها بتوانند گزارشات خود را در حوزه پایداری بر اساس آن ارائه دهند تا مطالعه و ارزیابی به سهولت انجام گردد. پیشنهاد دیگر، رتبه‌بندی شرکت‌های بورسی توسط سازمان بورس در حوزه گزارشگری پایداری (مانند رتبه‌بندی موسسات حسابرسی) است تا باعث ایجاد رقابت و بهبود گزارشگری پایداری شود. همچنین پیشنهاد می‌گردد تا در شرکت‌ها کمیته پایداری تشکیل گردد تا بتوان علاوه بر نظارت، گزارش پایداری با کیفیت بالا تهیه کرد و جهت ارزیابی و قضاوت در اختیار گروه‌های مختلف ذی‌نفع قرار داد.

پژوهش‌های علمی غالباً با محدودیت‌هایی مواجه است که به ثبات و روایی یافته‌های پژوهش لطمه می‌زند و تعمیم‌پذیری آن را دچار

13. Azizian Kohan N, Ebrahimpour H, Karimianpour G, Darabi M. (2018). Relationship between spiritual leadership and organizational commitment: the mediating role of work ethics. *Ethics in Science and Technology*; 13 (2):149-158. (In Persian) .
14. Hoseini SA, Boheirae A. (2019). The impact of political relations on voluntary disclosure in Tehran stock exchange. *Empirical studies of financial accounting*; 16(62): 151-175. (In Persian) .
15. Matten D, Moon G. (2008). Implicit and explicit CSR: A conceptual framework for a comparative understanding of corporate social responsibility. *Academy of Management Review*; 2: 87-103.
16. Deegan C. (2007). Organizational legitimacy as a motive for sustainability reporting. *Sustainability Accounting and Accountability*; 127-149.
17. Global Reporting Initiative (GRI). (2013). The benefits of sustainability reporting. Available at: www.globalreporting.org/resource/library/The-benefits-of-sustainability-reporting.pdf. Accessed: 8 Jun 2020.
18. Lee W, Wang L. (2017). Do political connections affect stock price crash risk? Firm-level evidence from China. *Review of Quantitative Finance and Accounting*; 3: 643-676.
19. Ebrahimi SK, Bahraminasab A, Hasanzadeh M. (2017). Analyzing the quality of financial reporting and tax avoidance in the light of government ownership and political communication. *Management of Government Organizations*; 5(2): 151-161. (In Persian).
20. Fernandez-Feijoo B, Romero S, Ruiz S. (2014). Effect of stakeholders' pressure on transparency of sustainability reports within the GRI framework. *Journal of Business Ethics*; 122: 53-63.
21. Khozin A, Talebnia G, Garkaz M, Banimahd B. (2018). Investigating the effect of ownership structure on the development of sustainability reporting level. *Journal of Management Accounting*; 11(36): 1-13. (In Persian).
22. Guedhami O, Pittman J, Saffar W. (2014). Auditor choice in politically connected firms. *Journal of Accounting Research*; 1: 107-162.
23. Bushman R, Piotroski J. (2006). Financial reporting incentives for conservative accounting: the influence of legal and political institutions. *Journal of Accounting and Economics*; 42: 107-148.
24. Malekian E, Fakhari H, Jafae M. (2019). Investigating the effect of board characteristics on the level of environmental, social and corporate governance reporting. *Accounting Knowledge*; 10(2): 77-102. (In Persian).
25. Boubakri N, Cosset JC, Saffar W. (2008). Political connections of newly privatized firms. *Journal of Corporate Finance*; 5: 654-673.
26. Hung M, Kim Y, Li S. (2018). Political connections and voluntary disclosure: evidence from around the world. *Journal of International Business Studies*; 3: 272-302.

References

1. Barzegar G, Ghafari V. (2008). Accounting and reporting on corporate sustainability in the third millennium. *Monthly Accountant*; 202: 75-86. (In Persian) .
2. Masoumi SR, Salehnezhad SH, Zabihi A. (2018). Identify variables affecting the level of corporate sustainability reporting. *Accounting Knowledge*; 18(70): 195-221. (In Persian).
3. Monteiro SMS, Aibar-Guzman B. (2010). Determinants of environmental disclosure in the annual reports of large companies operating in Portugal. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*; 4: 185-204
4. Yang Y, Orzes G, Jia F, Chen L. (2019). Does GRI sustainability reporting pay off? An empirical investigation of publicly listed firms in China. *Business and Society*; 2: 1-35.
5. Shubham S, Charan P, Murty LS. (2018). Secondary stakeholder pressures and organizational adoption of sustainable operations practices: the mediating role of primary stakeholders. *Business Strategy and the Environment*.
6. Abdullahzadeh H, Amin V. (2020). The impact of planned behavior theory of ethical commitment and risk perception on the accounting and reporting tendency of corporate sustainability. *Journal of Value and Behavioral Accounting*; 9(1, 2): 269-299. (In Persian).
7. Lioret A. (2016). Modeling corporate sustainability strategy. *Journal of Business Research*; 2: 418-425.
8. Cormier D, Ledoux MJ, Magnan M. (2011). The informational contribution of social and environmental disclosures for investors. *Management Decision*; 8: 1276-1304.
9. Sampaio MS, Gomes SMS, Bruni AL, Dias JM. (2012). Evidenciação de informações socioambientais e isomorfismo: um estudo com mineradoras brasileiras. *Revista Universo Contábil*; 8(1), 105-122. (In Spanish).
10. Rudyanto A, Siregar SV. (2016). The effect of stakeholder pressure and corporate governance on quality of sustainability report. *Langkawi: Institute for Strategic and Sustainable Accounting Development*. [Ph.D thesis]. Malaysia: University Utara Malaysia, UUM Sintok.
11. Yarmohammadzadeh P, Enayati B, Shouri Z. (2020). Analysis of the relationship between personal values and immoral behavior with commitment to organizational change. *Ethics in Science and Technology*; 15 (2): 63-69. (In Persian).
12. Mohajeran B, Ghalei A, Shojahkhani A, Ashrafi F. (2021). Relationship between work ethics with social responsibility and organizational commitment. *Ethics in Science and Technology*; 15 (4):138-146. (In Persian).

- disclosure: evidence from Nigerian food product firms. *International Journal of Management Science and Business Administration*; 2: 34-45.
33. Chakroun R, Matoussi H. (2012). Determinants of the extent of voluntary disclosure in the annual reports of the Tunisian firms. *Accounting and Management Information Systems*; 3: 335-370.
34. Meranjeri M, Alikhani R. (2014). Application of theories of disclosure of environmental and social information. *Accounting and Auditing Studies*; 3(9): 36-53. (In Persian).
35. Ghaderzadeh SK, Kourdestani G, Haghight H. (2017). Identify and rank the factors affecting the level of corporate social responsibility disclosure with a data mining approach. *Applied Research in Financial Reporting*; 6(11): 7-46. (In Persian).
36. Saeed A, Belghitr Y, Clark E. (2016). Do political connections affect firm performance? Evidence from a developing country. *Journal Emerging Markets Finance and Trade*; 8: 1879-1891.
27. Aman Z, Bakar NS. (2018). The influence of the board of directors' characteristics on corporate sustainability reporting by Malaysian public listed companies. *Journal of Humanities, Language, Culture and Business (HLCB)*; 2(7): 41-55.
28. How J, Verhoeven P, AbdulWahab A. (2014). Political connections and analyst following in Malaysia. *Economic Modelling*; 43: 158-167.
29. Gamerschlag R, Moller K, Verbeeten F. (2010). Determinants of voluntary CSR disclosure: empirical evidence from Germany. *Review of Managerial Science*; 3:1-30.
30. Nasr TH. (2010). Corporate social responsibility disclosure: an examination of consequences. [Ph.D. Thesis]. UK: Durham University.
31. Hanifa RM, Cook TE. (2005). The impact of culture and governance on corporate social responsibility reporting. *Journal of Accounting and Public Policy*; 24: 391-430.
32. Isa MA, Muhammad S. (2015). The impact of board characteristics on corporate social responsibility